

Валентина ЗЕВАКО,

orcid.org/0000-0002-5663-2926

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського

(Тернопіль, Україна) *v_zevako@ukr.net*

ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ ЛІКАРЯ З ПАЦІЄНТОМ У ХІРУРГІЧНОМУ ВІДДІЛЕННІ: НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ТЕМИ

Представлено навчальні матеріали та подано стислі методичні коментарі щодо їхньої реалізації під час вивчення теми «Професійна комунікація лікаря з пацієнтом у хірургічному відділенні» з української мови як іноземної. Визначено зміст та окреслено види робіт, які дозволяють одночасно із засвоєнням лексико-термінологічного мінімуму і морфолого-синтаксичних особливостей теми реалізовувати найнеобхідніші комунікативні потреби іноземного студента у професійній сфері, зокрема на прикладі комунікації лікаря у хірургічному відділенні. Запропоновано систему вправ і завдань, на основі яких доцільно здійснювати формування фахового усного й писемного спілкування майбутніх лікарів. Підкреслено, що зміст завдань співвідноситься з етапами проведення практичного заняття. Виділено тренувальні вправи та завдання, спрямовані на актуалізацію вивченого раніше і закріплення нового матеріалу; окремо представлено текст із фаху, в якому практично реалізуються системні семантичні та лексико-граматичні зв'язки, притаманні українській мові; розроблено вправи, спрямовані на його детальне опрацювання; як окрему комунікативну складову частину виділено діалогічне мовлення; репрезентовано інтерактивні завдання тощо. Розглянуто низку синонімічних морфолого-синтаксичних конструкцій, що виражають суб'єктно-об'єктні відношення формами активного і пасивного стану дієслів і використовуються в науковому мовленні, а також антонімічні й синонімічні терміносполучення, які репрезентують лексичний рівень професійної комунікації. Підкреслено, що українська синонімія є засобом збагачення фахового мовлення, водночас синоніми можуть ускладнювати його сприйняття й розуміння іноземними студентами. Доведено, що головними мовними засобами для ефективного засвоєння теми виступають лексико-граматичні вправи та завдання, тексти й діалоги, насичені фаховою термінологією та стандартизованими мовленнєвими конструкціями медичної галузі, що реалізуються в науковому і розмовному стилях. Зазначено, що навчальний матеріал, призначений для формування та розвитку різних видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання та письма), сприятиме формуванню навичок професійної комунікації майбутніх лікарів у хірургічному відділенні та допоможе вдосконалити методичне забезпечення навчальної дисципліни.

Ключові слова: професійна комунікація, навчально-методичні матеріали, система вправ і завдань, лексико-граматичний матеріал, синонімія, антонімія.

Valentyna ZEVAKO,

orcid.org/0000-0002-5663-2926

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language

I. Ya. Horbachevsky Ternopil National Medical University

(Ternopil, Ukraine) *v_zevako@ukr.net*

PROFESSIONAL COMMUNICATION OF A DOCTOR WITH A PATIENT IN THE SURGICAL DEPARTMENT: EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL MATERIALS ON THE TOPIC

It has been presented the training materials and brief teaching comments on their implementation while studying the topic "Professional communication of a doctor with a patient in the surgical department" at the classes of Ukrainian as a foreign language. It has also been determined the content and types of activities, which allow to meet the most necessary communicative needs of a foreign language student in the professional sphere simultaneously with mastering the lexical-terminological minimum and morphological-syntactic features of the topic, in particular on the example of doctor's communication in the surgical department. It has been proposed the system of exercises and tasks which are the basis for carrying out formation of professional oral and written communication of future doctors. It is emphasized that the content of tasks corresponds to the stages of practical training. Training tasks and exercises are aimed at updating previously studied and consolidating new material; the text on the specialty is presented separately, where the systemic semantic

and lexical-grammatical connections inherent in the Ukrainian language are practically actualized; it is developed the exercises aimed at its detailed elaboration; dialogic speech is singled out as a separate communicative component; interactive tasks, etc. are represented. A number of synonymous morphological-syntactic constructions are considered, which express subject-object relations in the forms of active and passive verbs and are used in scientific speech, as well as antonymous and synonymous terms that represent the lexical level of professional communication. It is emphasized that Ukrainian synonymy is a means of enriching professional speech, however, synonyms can complicate its perception and understanding by foreign students. It is proved that the main language tools for effective mastering of the topic are lexical and grammatical exercises and tasks, texts and dialogues, full of professional terminology and standardized speech constructions of the medical sphere, implemented in scientific and colloquial styles. It is noted that the training material, designed for the formation and development of various types of speech activities (listening, speaking, reading and writing), will promote the formation of skills of professional communication for future doctors in the surgical department and help to improve the teaching discipline.

Key words: professional communication, educational and teaching materials, system of exercises and tasks, lexical and grammatical material, synonymy, antonymy.

Постановка проблеми. Професійна орієнтація майбутніх лікарів, як відомо, здійснюється не лише у процесі засвоєння спеціальних, а й під час вивчення гуманітарних, зокрема лінгвістичних (української та латинської мов) дисциплін. Мета навчання української мови як іноземної – досягнення іншомовної комунікативної компетентності, спрямованої на використання мови у повсякденному побутовому спілкуванні та професійній діяльності під час клінічної практики, комунікації з пацієнтами та колегами тощо. Отже, формування вмій і навичок професійного спілкування залишається актуальним завданням викладача.

Аналіз досліджень. Методична база для навчання української мови як іноземної – це насамперед типова програма навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна» для іноземних студентів вищих навчальних закладів МОЗ України, підручники, посібники, інші науково-методичні здобутки, де кваліфікуються поняття професійної комунікації іноземних студентів-медиків і фахової компетенції. Це роботи У. Соловій, Т. Сергієнко, Г. Іванишин, Г. Хирівської, Ж. Рагіної, І. Левенюк, М. Цуркан та ін.

Важливу роль у процесі викладання української мови як іноземної відіграють навчально-методичні матеріали, зокрема усні й письмові вправи та практичні завдання, які формують навички професійного спілкування майбутніх лікарів. Погоджуємося із М. Цуркан у тому, що порядок подачі вправ у навчальних матеріалах повинен бути чітко продуманим, логічно впорядкованим по вертикалі як структура і по горизонталі як система, елементи якої взаємодіють через повторення лексичних одиниць, лексико-граматичних і синтаксичних структур і передбачають градацію ступеня самостійності студента від нульового до повного (Цуркан, 2019: 53).

Нові вимоги на сучасному етапі висуваються до текстів: насамперед вони мають бути профе-

сійно орієнтованими, оскільки такі тексти мотивують іноземних студентів швидше опанувати мову (Левенюк, 2018: 119).

Під час навчання української мови як іноземної важливим є діалогічне мовлення. Тут також потрібне спрямування у майбутній фах. Про необхідність моделювання професійного діалогу через організацію комунікативної взаємодії у професійно орієнтованому освітньому середовищі шляхом створення для майбутніх іноземних спеціалістів-медиків проблемних ситуацій із професійної діяльності й лікарської практики, вирішення яких вимагає професійних знань і практичних навичок спілкування, говорить (Рагіна, 2017).

З огляду на сказане вважаємо доцільним поділитися набутим методичним досвідом, адже відображені у статті матеріали допоможуть викладачам медичних вищих закладів освіти під час навчання української мови чужоземних студентів і сприятимуть удосконаленню методичного забезпечення навчальної дисципліни.

Мета статті – представити розроблену автором систему вправ і завдань для формування фахового спілкування майбутніх лікарів у процесі вивчення теми «Професійна комунікація лікаря з пацієнтом у хірургічному відділенні» з української мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу. Тема «Професійна комунікація лікаря з пацієнтом у хірургічному відділенні» покликана надати майбутнім лікарям відомості про певні аспекти їхньої професійної діяльності, зокрема про сутність хірургічної допомоги та види оперативних втручань, а також наповнити спілкування конкретними мовними засобами, головні з яких – лексико-граматичні ресурси, що реалізуються за допомогою вправ і завдань, текстів і діалогів, насичених фаховою термінологією та стандартизованими мовленнєвими конструкціями медичної галузі, використовуваними в науковому і розмовному стилях.

Ми проводимо практичне заняття таким чином.

На його початку після повторення лексичного мінімуму студенти засвоюють синонімічні конструкції, які виражають суб'єктно-об'єктні відношення формами активного і пасивного стану дієслів, зокрема такі: *Хірург (хірургічна бригада) виконує / робить термінову операцію. – Операція виконується / робиться хірургом (хірургічною бригадою). Лікар використовує скальпель. – Скальпель використовується лікарем.*

Подібні конструкції властиві науковому мовленню, перші з них (активні форми) поширені в усному спілкуванні, інші (пасивний стан дієслів) притаманні письмовим жанрам.

Такого типу синтаксичні синоніми представлені й у тексті для читання. Термінологічну лексику теми включено у вправу для закріплення вивченого і збагачення мовлення іноземного студента. Пам'ятаючи, що «писемне мовлення є ґрунтом для усного мовлення» (Мойсеєнко, Сизова 2015: 200), формуємо дотекстове завдання таким чином: Трансформуйте речення. Пишіть за зразком.

1. *Хірург виконує невідкладну операцію.*
2. *Хірург робить надріз.*
3. *Кардіолог вивчає анамнез.*
4. *Лікар використовує скальпель.*
5. *Пацієнт приймає ліки.*
6. *Лікар надає хірургічну допомогу.*
7. *Хірург використовує затискач.*
8. *Медсестра готує операційне поле.*
9. *Студент вивчає загальну хірургію.*
10. *Анестезіолог вводить знеболення перед операцією.*
11. *Фармацевтична компанія виробляє ліки.*
12. *Хірург використовує ендоскоп.*
13. *Хірург-флеболог уводить катетер у судину.*
14. *Чергова хірургічна бригада виконує операцію.*

Ця та наступна вправи готують студентів до сприйняття нового матеріалу, водночас тут повторюються уже відомі медичні терміни. Знайти асоціативні зв'язки та виключити зайве – мета завдання 2.

1. *Медична допомога, хірургічна допомога, дружня допомога, оперативна допомога.*
2. *Хірург, терапевт, отоларинголог, гінеколог, продавець.*
3. *Медицина, лінгвістика, поліклініка, педагогіка, стоматологія.*
4. *Хірург-флеболог, студент-іноземець, хірург-стоматолог, хірург-онколог.*
5. *Робити операцію, проводити операцію, здійснювати операцію, планувати операцію.*
6. *Хірургічна операція, хірургічне втручання, хірургічне лікування, хірургічна палата.*
7. *Пластичний хірург, високий хірург, лазерний хірург, дитячий хірург.*
8. *Хворіти, читати, лікувати, оперувати, кашляти.*
9. *Хірургічний затискач, хірургічний костюм, хірургічні ножиці, хірур-*

гічний пінцет. 10. *Хворий – здоровий, високий – сумний, холодний – гарячий.* 11. *Лікар – пацієнт, викладач – студент, лікарня – будинок.*

Активізувавши відоме і засвоївши нове, студенти-третьокурсники слухають, а потім читають текст, що включає розглянутий граматичний (синтаксичні конструкції) та лексичний (фахову термінологію з галузі хірургії) матеріал. Загалом роботу з текстом вважаємо чи не найважливішою ланкою серед завдань, які опрацьовуються на занятті, оскільки в ньому практично реалізуються всі системні лексико-граматичні зв'язки, притаманні українській мові. Важливо й те, що читання фахових текстів сприяє формуванню навичок усного і писемного мовлення як складової частини комунікативної компетентності іноземних студентів.

У хірургічному відділенні пацієнтам надається невідкладна (екстренна) та планова хірургічна допомога. Операція – це виконання спеціальних механічних дій на органах або тканинах хворого з метою лікування або діагностики. Існують різні види хірургічних операцій.

Екстрена операція виконується негайно або через кілька годин після прийняття хворого у стаціонар (внутрішня кровотеча, асфіксія, гострий апендицит, перитоніт, защемлення грижі тощо).

Термінову операцію роблять найближчим часом (через 24–48 годин) після прийняття хворого у стаціонар або встановлення діагнозу захворювання (гострий панкреатит, холецистит, кишкова непрохідність тощо).

Планова операція виконується лише після передопераційної підготовки й обстеження хворого при хронічних захворюваннях (хронічний калькульозний холецистит, ускладнена виразкова хвороба тощо).

Діагностична операція виконується для встановлення або уточнення діагнозу (біопсія, ендоскопічні дослідження).

Типова операція відбувається за чітко розробленою схемою, кожний етап її виконують послідовно, до завершення хірургічного втручання (апендектомія, холецистектомія, резекція шлунка). Атипова операція виконується непередбачувано, залежно від характеру патологічного процесу і топографо-анатомічних умов певної ділянки організму (при вогнепальних пораненнях, травмах, флегмонах, абсцесах тощо).

Знеболювання, яке дає можливість лікареві здійснити хірургічну допомогу, називається анестезією.

Закінчивши слухання й читання тексту, аналізуємо його. Отже, пропонуємо такі післятекстові завдання: сформулюйте запитання й відповіді до окремих речень або абзаців; працюйте з малюнками; назвіть різні види операцій і охарактеризуйте їх за допомогою ключових фраз, наприклад: «виконується негайно або через кілька годин після прийняття хворого у стаціонар», «таку операцію роблять найближчим часом після прийняття хворого у стаціонар або встановлення діагнозу»; «виконується для встановлення або уточнення діагнозу» тощо. Таким чином поповнюється лексичний запас, як активний, так і пасивний.

Водночас опрацьовуємо окремі лексико-термінологічні парадигми (антонімію, синонімію), реалізовані в тексті. Звертаємо увагу на те, що синонімічні терміносполуки не лише збагачують професійне мовлення, але й ускладнюють його сприйняття й розуміння, тому ідентифікація подібних словосполучень є важливою частиною засвоєння нового матеріалу. Завдання 3 формулюємо так: До поданих слів і словосполучень доберіть із довідки а) синоніми; б) антоніми.

А. 1. *Хірургічне втручання* – ...; 2. *невідкладна операція* – ...; 3. *защемлена грижа* – ...; 4. *атипова операція* – ...; 5. *стандартна операція* – ...; 6. *внутрішньосудинна операція* – ...; 7. *резекція шлунка* – ...; 8. *реплантація пальців кисті* – ...; 9. *пластика судин* – ...; 10. *видалення конкрементів із холедоха* – ...; 11. *здійснити хірургічну допомогу* – ...; 12. *оперувати* – ...; 13. *наркоз* – ...; 14. *абсцес* – ...; 15. *апендектомія* – ...

Довідка. Хірургічна операція (операція); ендovasкулярна операція; нестандартна операція; анестезія (знеболювання); защемлена кила; видалення апендикса; екстрена (негайна) операція; типова операція; хірургічне приживлення пальців; ангіопластика; робити (виконувати) операцію; нарив; видалення каменів з жовчних протоків; видалення частини шлунка; надати хірургічну допомогу.

Б. 1. *Гострий панкреатит* – ...; 2. *защемлена грижа* – ...; 3. *ускладнена виразкова хвороба* – ...; 4. *типова операція* – ...; 5. *хворий* – ...; 6. *поліпшення стану хворого* – ...; 7. *внутрішня кровотеча* – ...; 8. *реплантація органа* – ...; 9. *екстрена операція* – ...; 10. *невеликий розріз* – ...; 11. *прохідність судин* – ...; 12. *завершення хірургічного втручання* – ...; 13. *передопераційний період* – ...; 14. *прийняття хворого* – ...

Довідка. Хронічний панкреатит; післяопераційний період; початок хірургічного втручання; виписування хворого; незачемлена грижа; непрохідність судин; атипова операція; погіршення стану хворого; неускладнена виразкова хвороба;

зовнішня кровотеча; здоровий; планова операція; великий розріз; ампутація органа.

Крім добору синонімів і антонімів, можна запропонувати скласти з ними речення або утворити міні-діалоги, наприклад, за таким зразком:

– *Як ще можна назвати хірургічне втручання?*

– *Хірургічна операція.*

– *Апендектомія – це видалення каменів із жовчних протоків?*

– *Ні, це видалення апендикса.*

Наприкінці заняття студенти виконують творче завдання: прочитавши репліки пацієнта із симптомами гострого апендициту, вони мають доповнити діалог репліками лікаря.

Пацієнт: *Добрий день, лікарю!*

Лікар: *Добрий день! ...*

Пацієнт: *Мене звати Арян Чаудхарі.*

Лікар: *...*

Пацієнт: *Мені 19 років.*

Лікар: *...*

Пацієнт: *Моя адреса: вулиця Живова, 3, кімната № 132. Номер телефону 063 997 73 32.*

Лікар: *...*

Пацієнт: *Так, я навчаюся в Тернопільському національному медичному університеті.*

Лікар: *...*

Пацієнт: *У мене болить живіт.*

Лікар: *...*

Пацієнт: *Заболів ще зранку.*

Лікар: *...*

Пацієнт: *Зранку біль був слабкий, а зараз болить дуже сильно.*

Лікар: *...*

Пацієнт: *Ось тут, внизу живота справа.*

Лікар: *...*

Пацієнт: *Так, мене нудить.*

Лікар: *...*

Пацієнт: *Було блювання.*

Лікар: *...*

Пацієнт: *Так, маю діарею.*

Лікар: *...*

Пацієнт: *Так, була 37,7°.*

Лікар: *...*

Робота відбувається в малих групах, після чого діалог озвучують пари студентів, часто з елементами акторської майстерності. Виконання цього завдання узагальнює вивчене протягом заняття.

Висновки. Наведені матеріали, творчо опрацьовані й доповнені викладачем і засвоєні іноземними студентами, сприятимуть формуванню знань, умінь і навичок професійної комунікації та їхньої реалізації з пацієнтами під час практичної діяльності майбутніх лікарів-хірургів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мойсеєнко Н.Г., Сізова Л.В. Засоби інтенсифікації вивчення російської мови студентами-іноземцями економічних спеціальностей за допомогою текстів професійного спрямування. *Слов'янський збірник*. 2015. Вип. 19. С. 198–206.
2. Левенок І. Професійно орієнтований текст як засіб формування мовнокомунікативних навичок іноземних студентів медичних спеціальностей. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 4 (78). С. 112–122.
3. Рагіна Ж.М. Підготовка майбутніх іноземних спеціалістів-медиків до професійного спілкування : дис. ... канд. пед. наук ; Запорізький національний ун-т. Запоріжжя, 2017. 298 с.
4. Соловій У. Проблемні аспекти викладання навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у вищих медичних навчальних закладах. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2015. Вип. 44. С. 256–260.
5. Хирівська Г. Вивчення фармацевтичної термінології в іншомовній аудиторії. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2015. № 11. С. 105–112.
6. Цуркан М. Формування професійної мовленнєвої компетентності іноземних студентів-медиків на заняттях з української мови. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2019. Вип. 3. С. 51–56.

REFERENCES

1. Moiseienko N.H., Sizova L.V. Zasoby intenyfikatsii vyvchennia rosijs'koi movy studentamy-inozemtsiamy ekonomichnykh spetsial'nostej za dopomohoiu tekstiv profesijnoho spriamuvannia [Means of intensification of the study of the Russian language by foreign students of economic specialties with the help of professionally oriented texts]. *Slavonic collection*, 2015, vol. 19, pp. 198–206. [in Ukrainian].
2. Levenok I. Profesijno orientovanyj tekst iak zasib formuvannia movnokomunikatyvnykh navychok inozemnykh studentiv medychnykh spetsial'nostej [Professionally oriented text as a means of forming communication and language skills of international medical students.]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 2018, № 4 (78), pp. 112–122. [in Ukrainian].
3. Rahrina Zh.M. Pidhotovka majbutnikh inozemnykh spetsialistiv-medykiv do profesijnoho spilkuvannia : dys. ... kand. ped. nauk [Preparation of future foreign medical specialists to professional communication : dys. ... of cand. of ped. sciences]. Zaporizkyi natsionalnyi un-t. Zaporizhzhia. 2017. 298 p. [in Ukrainian].
4. Solovij U. Problemni aspekty vykladannia navchal'noi dystsypliny "Ukrains'ka mova (za profesijnym spriamuvanniam)" u vyschykh medychnykh navchal'nykh zakladakh [The problematic aspects of teaching Ukrainian language for professional orientation at higher medical institutions]. *Higher and secondary school pedagogy*, 2015, vol. 44, pp. 256–260. [in Ukrainian].
5. Khyrivs'ka H. Vyvchennia farmatsevychnoi terminolohii v inshomovnij audytorii [Pharmaceutical technology learning in an international classroom]. *Theory and practice of teaching Ukrainian as a foreign language*, 2015, № 11, pp. 105–112. [in Ukrainian].
6. Tsurkan M. Formuvannia profesijnoi movlennievoi kompetentnosti inozemnykh studentiv-medykiv na zaniattiakh z ukrains'koi movy [Formation of professional linguistic competency of foreign medical students at Ukrainian language classes]. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, 2019, vol. 3, pp. 51–56. [in Ukrainian].